

Türk Romanında Modernist Etkinin Boyutları¹

Extent of Effects of Modernism in Turkish Novels

Hasan YÜREK

Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Araştırma Görevlisi

ÖZET

Bu çalışmada 20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan modernist romanın Türk romanındaki etkisi ele alınacaktır. Çalışmanın giriş bölümünde modernist romanın altyapısını oluşturan modernizm ve bu kavrama bağlı modernite, modernleşme gibi kavramlar üzerinde durulmuş; gelişme bölümünde modernist romanın genel özellikleri ve bu roman tarzının Türk romanındaki etkisi irdelenmiştir. Sonuç bölümünde ise modernist tarzın Türk romanındaki yansımalarının boyutları ele alınmıştır. Bu bölümlere ayrılan çalışma sonucunda modernist romanın Türk edebiyatında ne derece etkin olduğu ortaya konmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Roman, Türk Romanı, Modernizm, Modernist Roman

ABSTRACT

In this article the effects of modernist novel that emerged in the first half of the 20th century to Turkish novel will be examined. At the beginning part of the article modernism, that is the base and keyword for modernist novel, and related concepts such as modernity and modernization will be cleared. In the next part, main features of modernist novel and effects of this kind of novel to Turkish novel will be discussed. In the conclusion, extent of reflection of modernist novel to Turkish novel will be examined. By this article, how modernist novel is effective for Turkish literature will be presented.

Keywords: Novel, Turkish Novel, Modernism, Modernist Novel

¹ Bu çalışma, Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Modernizm adıyla 2005 yılında Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yapılan yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

SUMMARY

Purpose

The genre “novel” was introduced in Turkish literature just after the Tanzimat period. In course of time since that period to the present, Turkish novel hasn't remained the same; it evolved according to different tendencies and mentalities. One of these tendencies is the modernist novel style borrowed from Western literature. In Western literature, modernist novel emerged at the beginning of the 20th century along with different issues. As modern Turkish literature has been affected by Western literature, Western modernist novel has also had impacts on Turkish modernist novel. Reflections of these impacts on Turkish novel are not just like imitating or writing similar books of Western novels. The effects of Western novel vary in Turkish novel sometimes like reflecting the formal features or writing about similar issues of modernist novel. So, the effects of modernist novel on Turkish novel constitute an important topic to be discussed. Therefore the purpose of this study is to find out these effects and determine the level of these impacts. In this respect the modernist style of narrating will be examined and the effects of this style to Turkish novel will be explained.

Discussion

The main issue is whether modernist effects on Turkish novel exist or not. And if it is a fact, then what can be said about on what level these effects can be observed. This issue will be discussed within the frame of examples from Turkish novels and from these samples it will be tried to reach a general deduction.

Method

Behind every artistic or literary movement there exist the effects of events and developments of the external world. Based on this fact, first the factors that brought up modernist novel will be presented. After explaining the “modernism, modernity” concepts, the developments in the process of modernization will be discussed. Theoretical ground will be set and the concept of modern novel in Western literature

and its effects on Turkish novel will be presented. At this point by surveying some prominent novels there will be evaluations. After these evaluations, in the conclusion the aspects of modernist novel reflected in Turkish novels and its level of affecting will be determined.

Findings

Findings in this study are derived from theoretical and practical information. The findings can be presented as follows:

Modernist novel style arose as a reaction to the process of modernization in the West. This style has also affected the Turkish novels. The reason for this is that Turkish literature has turned its face to Western literature since a long time ago. However the modernization process of the West wasn't observed in Turkey at the same time. So, the influence of the West wasn't witnessed as a widespread phenomenon in the first place. Therefore only partial elements of this style were used at first. But after a certain time novels that were pretty much close to modernist novel style were written.

Results

Modernist novel style has surely affected Turkish novel. This effect can absolutely be seen particularly in the novels written after 1950's. Nonetheless, at the same period Turkish novel also encountered post-modernist novel. In this way different novel styles of Western literature were used in Turkish novels at the same time. Consequently, in the novels written after 1950's opposite novel styles reflected by different forms can be detected. Along with this fact after embracing the two novel styles original works were able to be introduced in Turkish literature.

1.GİRİŞ

Modernist Romanın Altyapısı

Bir edebi tür olarak roman, Türk edebiyatına Tanzimat dönemiyle birlikte girmiştir. Her açıdan batılı değerlerin örnek alınmaya başladığı bu dönemde edebiyat da etki altında kalmıştır. Bu etki sonucunda şiir gibi daha önce de var olan türler, biçim ve içerik olarak batı edebiyatından etkilenmiş; aynı zamanda roman gibi farklı türler de Türk edebiyatına girmiştir. Romanın Tanzimat döneminde verilen ilk örnekleri doğal olarak, yeni denenen bir tür olması nedeniyle, nitelik açısından pek de ileri düzeyde değildir. Bununla birlikte zaman içerisinde gelişme gösterilerek özgün örnekler verilmeye başlamış ve Türk edebiyatında bir roman geleneği oluşturulmuştur.

Roman, batı edebiyatında ilk çıktığı 17. yüzyıldaki gibi kalmamış, süreç içerisinde dünyadaki gelişme ve değişmelere bağlı olarak farklılaşmıştır. Bu farklılaşmanın bir yönünü de modernist roman oluşturmaktadır. Batı edebiyatında bir tarz olarak ortaya çıkan modernist roman acaba Türk romanını etkilemiş midir? Bir etki söz konusuysa bunun boyutları nasıldır. Bu çalışmada bu sorulara yanıt aranmaya çalışılacaktır. Bu sorulara yanıt aramaya başlamadan önce modernist romanla bağlantılı modern, modernite, modernizm, modernleşme, kavramları üzerinde durmak gerekir.

Genel anlamıyla çağa ayak uyduran, gelişmeleri takip eden anlamına gelen modern sözcüğü Latince ‘modernus’tan gelmektedir. Modernus, Latince ‘hemen’, ‘şimdi’ anlamına gelen ‘modo’ sözcüğünden türetilmiştir. “Kongar (1985) da benzer açıklamalar yapmaktadır.” Buna bağlı olarak, modern sözcüğünün temel anlamda yaşanmakta olan dönemi kastettiği, geçmişin karşısında olduğu söylenebilir. Bu sözcük ilk olarak “Hıristiyanlık döneminin pagan döneminden farklı bir karaktere sahip olduğunu vurgulamak üzere” (Çiğdem, 1997, 65) kullanılmıştır. Dolayısıyla ilk kullanım amacı olan bir yeniliği, farklılığı belirtmesi sonraki dönemlere de yansımış ve bu sözcük tarih içerisinde hep yeniliği, yaşanan çağın gelişmişliğini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Diğer bir deyişle bu kavram, insanlığın sürekli bir ilerleme içinde bulunduğu ve bunun paralelinde yeninin öncelenmesi gerektiği anlayışını

içermektedir. Modernite, modernizm kavramları ise bu sözcükten türemiş olmakla birlikte farklı anlamlara gelmektedir.

Modernite (modernlik), “genel olarak bir uygarlığın kendi gelişim çizgisi içinde görece en son dönemde geliştirdiği, özel olarak da Batı uygarlığının rönesans ve aydınlanma dönüşümünden sonra kazandığı kültürel değer ve sosyal ilişkilerin özümsemesi ile ortaya çıkan yaşam tarzı” (Demir ve Acar, 1992, 251); modernizm ise “aydınlanma çağı ile gelen zihinsel dönüşümün ortaya çıkardığı ideoloji ve yaşam biçimi. Hümanizm, sekülerizm ve demokrasi sacayağı üzerine kurulu; egemenliği insanı özgürleştiren, kurtuluşu dinde değil bilimde arayan, insanbiçimci, insanmerkezci dünya görüşü” (Demir ve Acar, 1992, 251) dür.

İki kavram kıyaslandığında, modernizmin ideolojik ve dolayısıyla statik; modernitenin ise dinamik ve somut bir nitelik taşıdığı görülür. Modernizmin temel ilkelerini değiştirmeye olan vurgu ve değişim hızının yüksekliği, ilerleme ve gelişmeye duyulan inanç, bilimselliğe olan güven, rasyoneliteye duyulan inanç, insana ve topluma ait her şeyin rasyonel ölçütlere vurulması şeklinde sıralamak mümkündür. “Çolak (1998) da benzer bir yargı dile getirir.” Modernite ise, bu ilkelere bağlı olarak somut bir şekilde ortaya çıkan yaşam tarzı olarak algılanmalıdır. Daha da geçmişte temelleri atılmakla birlikte, anılan ilkelere bağlı olarak oluşturulan yaşam tarzı, diğer bir ifadeyle modernite “on beş ve yirminci yüzyıllar arasında yer alan entelektüel, kültürel, toplumsal ve estetik dönüşümün bir sonucudur” (Çiğdem, 1997, 72). Önce Avrupa’da başlayan modernite daha sonra değişik bölgelere yayılmıştır. Bütün bu açıklamalar sonucunda modernizm ile modernite ayrımı için şu yargıya ulaşılabilir: İkisi arasında teorik-pratik ilişkisi vardır. Modernizm teorik, modernite pratiktir. Bir başka ifadeyle, insanın aklıyla; bu aklın ortaya çıkardığı, geliştirdiği bilimsel anlayışla hareket etmesi gerektiği; bu doğrultuda gerçekleştirilecek her şeyin insanı ileriye götüreceği ve bunun en doğru yol olduğu düşüncesi şeklinde özetlenebilecek görüşler, teorik bağlamda olmaları nedeniyle modernizmin kapsamı içerisinde yer alır. Bu görüşler doğrultusunda ortaya çıkan, kullanıma sunulan teknolojik araçlar, kapitalizm gibi yeni ekonomik sistemler ve buna benzer gelişmelerin ortaya çıkardığı hayat tarzı ise modernite olgusu içerisinde yer almaktadır.

Sonuç olarak modernite, modernizm anlayışına bağlı olarak modernleşme sürecinde ortaya çıkan değişimlerin/gelişimlerin oluşturduğu yaşam tarzıdır denilebilir.

Modernitenin altyapısını oluşturan modernleşme bir süreç olmakla birlikte içerisinde pek çok aşamayı barındırır. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, kapitalizm ve sosyalizm gibi yeni ekonomik gelişmeler, ulus-devletlerin ortaya çıkışı, sanayi devrimi bunların başlıcalarıdır. Bu süreç, orta çağın, skolastik felsefenin yıkılışıyla başlamış ve Aydınlanma felsefesi/çağı ile doruk noktasına ulaşmıştır. Özü itibarıyla aklın rehberliğinde insanlığı geliştirmek, ileriye götürmek temeline dayanır bu süreç.

Birbirine yakın, temelde aynı anlayışı simgeleyen bütün bu kavramların (modern, modernite, modernizm, modernleşme) modernist romanla ilişkisine gelince öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, romandaki modernizm, genel modernizm anlayışından, onun getirilerinden kimi yönleriyle farklıdır. Modernist roman, modernizmin getirilerinden kimi yönleriyle yararlanırken aynı zamanda modernizm anlayışına bir eleştiri niteliğini de taşımaktadır. Yararlanılan bir yön olarak, genel modernizmdeki gerçeğin parçalanması sonucu ortaya çıkan kurgu (dün-bugün-yarın zincirinin kırılması; neden-sonuç ilişkisinin ortadan kalkması), verilebilir. Modernist romanın kurgusu, geleneksel-gerçekçi romanda olduğu gibi zamandizinsel bir şekilde akamaz; zaman dilimleri içi içedir bu tür romanlarda. Bu değişik zaman algılayışının nedeni ise tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan değişimlerdir. Einstein'ın görecelik kuramı, Bergson'un zamanla ilgili farklı görüşleri modernist romanın zaman anlayışına zemin hazırlamıştır. Modernist roman anlayışının başlıca sorunsalı olan bireyin yabancılaşması, modernizm anlayışı doğrultusunda oluşan yaşam tarzına uyum sağlayamama, tepki duyma ve bunun sonucunda iç dünyaya çekilmedir. Dolayısıyla yabancılaşma, genel modernizm anlayışına bir tepkidir.

Görüldüğü üzere modernist roman, genel modernizm anlayışından kimi yönleriyle etkilenmişken kimi yönleriyle de, özellikle yabancılaşmış bireyi anlatma noktasında, genel modernizm anlayışını eleştirmektedir.

Modernist Roman ve Türk Romanına Etkileri

Geleneksel-gerçekçi roman 19. yüzyılda doruk noktasına ulaşmış 20. yüzyılda egemenliğini devam ettirirken bu yüzyılın ilk yarısında yeni bir roman anlayışı belirmeye başlar. James Joyce, Virginia Woolf, Marcel Proust, William Faulkner, Franz Kafka gibi yazarların öncülük ettiği bu yeni roman anlayışı, modernleşme süreci içerisinde meydana gelen bilimsel, teknolojik gelişmeler ve bunların topluma yansımalarıyla birebir ilişki içindedir.

Giriş bölümünde ele alınan modernizm insanoğlunun akıl merkezliyetinde sürekli gelişmeler göstereceği ekseninde gelişen bir anlayıştır. İnsanın aklıyla oluşturduğu/geliştirdiği bilim anlayışında, “bir takım yasalara göre düzenli bir şekilde işleyen bu dünyada insanoğlu durmadan” (Moran, 1991, 197) ilerlemekteydi. Bu anlayışla birlikte gerçeğe iyimser bir bakış söz konusuydu. Ancak bu gerçeklik anlayışı, modernleşme sürecinde oldukça hızlı bir şekilde ortaya çıkan bilimsel alandaki gelişmeler ve bu gelişmelerin Sanayi Devrimi gibi aşamalarla hayata girmesi sonucu değişime uğramıştır. 20. yüzyılda bilimsel alanda “Quantum fiziği, Reinman ve Lobachevski tarafından geliştirilen Öklid dışı geometri, Matematiği sorgulayan Gödel teoremleri, Hiesenberg’in belirsizlik kuramı ve nihayet Einstein’ın görecelik kuramı” (Şeylan, 1999, 56) ile mevcut gerçeğin değişmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Doğrunun değişmeye tabi olduğu, bir olasılıktan ibaret olduğu fikri egemen olmaya başlamış ve gerçeğin parçalanmışlığı, yoruma açık bir yapı arz ettiği ortaya konmuştur. “Şeylan (1999) da benzer bulgular elde etmiştir.

Gerçeğin parçalanması, çok boyutlu hale gelmesi yanında bir diğer durum gerçekliğin anlaşılması noktasındaki yetersizliktir. Hızla süregelen bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucunda ortaya çıkan ürünlerin kavranmasında sıkıntılar yaşanmıştır. Bu ürünler insan aklıyla oluşturulmasına rağmen insanoğlu tarafından tam anlamıyla algılanabilen nitelikte değildir. İnsanoğlu nasıl çalıştığını bile anlamadığı araçlarla karşı karşıya kalmıştır. Bunun yanında teknolojinin insan karşısında yer alması, yani insan varlığını yok edebilecek bir tehdit haline gelmesi insanların gerçeklik karşısında zayıf düşmesine, tedirgin olmasına sebep olmuştur. Bir başka deyişle savaş ortamının (I. Dünya Savaşı)

yarattığı karamsar, ümitsiz, bunalımlı genel bir ifadeyle olumsuz psikoloji insanın dünya karşısındaki tedirginliğini artırmıştır. Modernist roman da gerçeklik karşısında tedirgin olan, iç dünyasına çekilen, ona yabancılaşan ya da sorgulayıcı bir tutum geliştirerek acze düşen ‘birey’i işlemiştir. Dolayısıyla, giriş kısmında değinildiği gibi, genel modernizm anlayışına kısmî bir tepkidir.²

Modernist romanın ortaya çıkışı da bu temel eksen (gerçekliğin parçalanması, çok boyutlu hale gelmesi; tam olarak algılanamaması) üzerine oturmuştur. Bu bağlamda modernist roman “genel modernizmin iki ürünü kendisine sorunsal kıldı: Yalnlığını yitirerek parçalanmış gerçeklik ve bu gerçekliğin karşısında kimlik ve kişilik bunalımına girerek kendine güvenini yitiren birey. Birincisi, yeni romanın biçim (kurgu), ikincisi de içerik (figüratif) yönlerini belir” (Sazyek, 2003, 77)lemiştir. Bunlardan birincisi, genel modernizm anlayışı içinde ortaya çıkan fizik alanındaki gelişmelerin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. İkincisi ise, kısmî tepki olarak belirtilen alan içerisine girmektedir. Modernist romanın başkışisi, modern dünyaya, modern dünyanın olgularına yenilmiş; bunların etkisiyle pasifleşmiş, iç dünyasına çekilmiş bireydir. Artık o, geleneksel-gerçekçi romanın kahramanı gibi genellikle dış dünya unsurlarıyla didişen, aksiyon içinde olan figür değil; edilgenleşmiş, iç gerçekliğiyle ön plana çıkmış ‘protagonist’ tir.³ Dolayısıyla, figürün modern dünya karşısında içine girdiği bu durum, onun bu dünyaya duyduğu tepkinin sonucu ortaya çıkmıştır, denilebilir. O, modern yaşama ayak uyduramamakta ve bunu tepkiye dönüştürüp iç dünyasına yönelmektedir.

Bu değerlendirmeler sonucunda, modernist romanın genel anlamda dış gerçeklikten iç gerçekliğe yönelen, kurgu açısından (ileriye doğru akan zamanda kırılmalar sağlayarak) deformasyona uğramış, neden-sonuç ilişkisine dayalı öykü anlayışının bulunmadığı, anlatıcının (genel olarak) figür odaklı olduğu, modern toplum bireyinin sorunlarını işleyen bir anlayışa sahip olduğu söylenebilir.

² Modernist romanın genel modernizm anlayışına olan kısmi tepkisi postmodernist anlayış ve bunun romana yansıması olan postmodernist romanda daha belirgin hale gelecektir.

³ Bir roman terimi olarak protagonist kahraman ya da başkışı anlamında kullanılmaktadır. Ancak modernist romanın başkışisini geleneksel-gerçekçi romanınkinden ayırmak için protagonistin sadece modernist romanın başkışisi için kullanılmasının daha doğru olduğu kanaatini taşımaktayız. Nitekim bu terim, belirtilen özel anlamıyla Yıldız Ecevit tarafından ilk olarak kullanılmış ve aynı kullanım Hakan Sazyek tarafından devam ettirilmiştir

Türk edebiyatında, 19. yüzyılın ikinci yarısında örnekleri verilmeye başlanan roman türü, günümüze kadar olan süreç içerisinde batılı roman paralelinde değişimlere uğramıştır. Batı edebiyatında burjuva yaşam tarzını, bir başka deyişle bireyselliği anlatmak amacıyla ortaya çıkan roman, Türk edebiyatında ortaya çıktığı dönemde böyle bir yaşam tarzı olmamasına bağlı olarak başka amaçlarla kullanılmış ve bu nedenle ilk görünümleri taklit olmaktan öteye gidememiştir. Bu durum son derece doğaldır. Çünkü gerek toplumsal yaşama gerekse edebiyata, dışarıdan gelen bir unsurun orijinal olarak kalması pek mümkün olamamaktadır. Unsur, içine girdiği toplumsal yapı ve edebiyat tarafından şekillendirilmektedir.

Roman açısından baktığımızda da benzer bir durum göze çarpar. İlk örnekler her alanda batıya yönelmenin olduğu dönemde ortaya çıkmış ve bu amaç doğrultusunda kullanılmıştır. Ahlakî kitaplara benzeyen bu ilk örnekler topluma öğretmenlik yapma, onu eğitme amacı taşımaktaydı. Dolayısıyla içerik ön planda olduğundan romanı bir sanat ürünü haline getiren başlıca unsurlardan biri olan biçim önemsizlenmemekteydi. Süreç içerisinde acemilik denilebilecek bu durum, romanın bütün yönleriyle (biçim/içerik) özümsemesinden, kavranmasından itibaren aşılmış ve daha yetkin ürünler verilmiştir.

Bununla birlikte roman, Türk edebiyatında gelişimini tamamlayamadan, batı edebiyatında farklı bir tarzda gelişmeye başlamıştır. 20. yüzyılın başında yoğunluk kazanan yeni roman anlayışına, geleneksel-gerçekçi/geleneksel-gerçekçi adı verilen anlayıştan ayırabilmek için, modern/ist adı verilmiştir. Modernist roman başlığı altında çeşitli yönleriyle ele alınan bu roman tarzı değişen dünyanın/gerçekliğin ürünüdür.

Bu roman tarzının Türk romanını etkilediği kesindir; ancak bu etkileme, romanın ilk örneklerinde olduğu gibi, mevcut edebiyat/roman anlayışı içerisinde şekillenmiştir. Bir başka deyişle modernist romanın başlıca ürünlerinden biri olan James Joyce'un *Ulysses*'nin ulaştığı yetkinliğe erişen eserlerin olmadığını söylemek mümkündür. Bu da tamamıyla romanın oluştuğu ortamla ilgili bir durumdur. Benzer koşulları yaşamayan bir yazardan yetkin modernist romanlara eşdeğer örnekler vermesi

beklenemez.⁴ Bununla beraber modernist roman anlayışının olmadığını söylemek de doğru değildir. Orhan Pamuk, Ahmet Hamdi Tanpınar'dan yola çıkarak Türk romanında modernist anlayışın olmadığını dile getirir. Bu yargı, Tanzimat döneminde roman olmadığını söylemek gibidir. Tanzimat döneminin ürünleri, nasıl ilk örnekler olma acemiliğini taşımakla beraber roman olarak değerlendiriliyorsa Türk romanında modernist anlayıştan hareketle, bazı eksikleri olsa da, roman yazıldığını söylemek mümkündür.

Orhan Pamuk'a göre modernistler "hayatı temsil eden bir metin yaratmak istemeyerek, hayatın bütünlüğünü yansıtmayı reddederek aslında hayata karşı bir tutum içine girdiler. Cemaate karşı, topluma karşı bir şey yaptılar" (Pamuk, 1995, 34) ve buna bağlı olarak da edebiyatı, gerçeği temsil etmeyen bir düzeye getirdiler. Pamuk, bu görüşleri bağlamında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yaşadığı topluma karşı bir faaliyet içine girmediğini; onun adına, biz olarak konuştuğunu dolayısıyla da modernist olamayacağını savunur.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki modernist roman topluma karşı olan ve gerçeği temsil etmeyen bir tarz değildir. Modernist roman, geleneksel-gerçekçi romanda olduğu gibi bir gerçekliği temsil etmektedir. Ancak bu gerçeklik geleneksel-gerçekçi romanın temsil ettiği kadar yalın, düz bir gerçeklik değildir. Bu bölümün ilk kısımlarında belirtildiği gibi bu gerçeklik modernleşme sürecinin ortaya çıkardığı çok boyutlu; anlaşılması, kavranması zor olan bir nitelik taşır. Buna bağlı olarak modernist roman bireyin iç dünyasından hareketle yaşanan çok boyutluluğu anlatarak var olan gerçekliğe ulaşmaya çalışır. Bir başka deyişle Pamuk'un belirttiği gibi gerçeklikten, toplumdan uzak değildir modernist roman. Bireyden, onun iç dünyasının karmaşıklığından hareket eder ve gerçekliğe ulaşmaya çalışır. Nitekim modernist romanın başlıca temsilcilerinden Virginia Woolf, "Modern Fiction" adlı yazısında iç dünyayı anlatmayan romanların gerçek dünyayı iyi bir şekilde yansıtamayacağını söyler. "Forster (2001) da aynı yargıyı dile getirir." Marcel Proust benzer bir yaklaşımla toplumsal olayların kavranması için bireyin iç dünyasına yönelmeyi bir şart olarak değerlendirir. Dolayısıyla da modernist romanın gerçeklikten uzak, topluma

⁴ Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* adlı eserinin modernist romana kurgu, içerik gibi açılardan en çok benzeyen eser olduğu söylenebilir.

karşı olduğu nitelmesi doğru değildir. Değişen şey gerçeklik anlayışıdır; buna bağlı olarak bu gerçekliğin sunulması da farklılaşmıştır. Geleneksel-gerçekçi romanlar/romancılar ne kadar gerçekçiyse modernist romanlar/romancılar da o derecede gerçekçidir. “Belge (1998) de benzer bulgular elde etmiştir.”

Buradan hareketle modernist anlayışın Türk edebiyatına etkisine, yansımalarına dönüldüğünde, modernist anlayış bağlamında ele alınan romanların var olduğunu söylemek mümkündür. 1940’lı yıllarda Abdülhak Şinasi Hisar, *Fahim Bey ve Biz* ve *Çamlıcadaki Eniştemiz*; Ahmet Hamdi Tanpınar *Huzur*’u yayımlar. Bu eserlere bakıldığında modernist edebiyattan etkilendikleri, kimi yönleriyle yararlandıkları ama tam anlamıyla modernist roman sayılamayacakları görülür.

Romanlara bakıldığında olayın en aza indirgenmesi, birey üzerine eğilme, kurgu açısından zamanın ileriye doğru akmayan, kırılmalara uğraması gibi modernist romanın niteliklerini andıran bir durumun varlığı göze çarpar. Özellikle Abdülhak Şinasi Hisar, birbiriyle pek de ilgisi olmayan, ayrı ayrı nitelenebilecek parçaları bir araya getirerek olayı ortadan kaldırır. Ancak bütün bu özelliklerine rağmen bu iki romancının modernist eserler vermediğini, modernist roman sürecinde romanlarının taşıdığı bu özelliklerle köprü görevi üstlendikleri söylenebilir.

Abdülhak Şinasi Hisar’ın romanlarına bakıldığında tür açısından bir belirsizliğin olduğu görülür. “Hisar’ın yapıtlarında sergilediği zaman, anlatıcı, bütünlük ve kurmaca anlayışı gibi türü belirleyecek öğelere bakıldığı zaman, yapıtların(ın) daha çok anı ve geleneksel ‘hikaye özellikleri’ taşıdığını söylemek olanaklıdır.” (Ramiç, 2002, 75) Tanpınar’ın *Huzur*’una bakıldığında ise belirtilen ve modernist romana yakın nitelikler taşımaya rağmen bunun sadece bir etkilenim düzeyinde kaldığı; romanın bütünsel olarak değerlendirildiğinde nitelik olarak modernist olmadığı görülür. Bu noktada Türk edebiyatında modernist roman olmadığı yargısını verdiği Orhan Pamuk’un, yazısına tekrar dönülebilir. Pamuk, *Huzur*’da anlatıcının, bireyin bilincini bırakıp bir yazar olarak kendini ön plana çıkardığını ve buna bağlı olarak “ben”den ziyade “biz”in peşinde olduğunu, romandan da örnekler vererek, söyler. Bir başka deyişle anlatıcının, geleneksel bir tarzla, anlatı üzerinde ilahî bir kimlikle hareket ettiğini dile getirir. Onun amacı “biz”e ait olan değerleri ortaya koymaktır. Dolayısıyla bu tavır modernist

anlatıya aykırıdır. Bununla birlikte Pamuk'un da belirttiği gibi, romanda bireyin iç dünyasına yer yer değinilmekle birlikte, bireyin karışık, karmaşık iç dünyası da yoktur. Bunun nedeni de anlatıcının "biz" in yani toplumun ve dolayısıyla buna ait değerlerin peşinde olma, bunları ortaya koyma amacı taşımasıdır.

Belirtilen nitelikler nedeniyle Hisar ve Tanpınar'ın modernist roman üreticisi olmadığı, sadece kısmî etkilenimler sonucunda modernist romanlara ait unsurlara romanlarında yer verdikleri ve bu anlayışla geleneksel-gerçekçi/geleneksel-gerçekçi ile modernist romanın arasında kaldıkları görülür.

Bu aşamada, modernist olma bağlamında, Türk romanına genel bir şekilde bakılacak olursa, Pamuk'un yargısının aksine, modernist romanların/romancıların 1950'lerden itibaren ortaya çıktığı görülür; ancak bu örnekler batıdakine benzer bir altyapı olmaması nedeniyle batılı modernist romanlarla eşdeğer değildir. Bununla birlikte etkilenme bağlamında modernist batı romanıyla modernist Türk romanını karşılaştırmak gerekir. Modernist romanın başlıca özelliği olduğu için öncelikle iç dünyanın yansıtılması ele alınabilir. Çünkü bu durum modernist romanın biçim/içerik olmak üzere birçok özelliğini belirlemektedir. Modernist Türk romanının olup olmadığı konusunda en büyük tereddüt de bu unsur nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Modernist Türk romancılarının başlıca sorunu zengin, karmaşık iç dünya örnekleriyle pek karşılaşamamaktır. "Batı romanı ya da romancısı, bireylerin iç dünyalarını, gizli duygularını anlatırken, gözlerinin önünde bir hayli zenginleşmiş bir içsel hayat vardı. Onlar, romancıya özgü bir ayrıcalık olan, kişilere içlerinden bakma yöntemini bu kadar geliştirdilerse; bunun bir nedeni de bakabilecekleri karmaşık içsel yaşantılar olmasıydı... Türk romancısının bu alanda karşılaştığı handikap bu içsel dünyanın yetersizliğidir." (Belge, 1998, 38)

Bu durum modernist romancıları da etkilemiş ve buna rağmen, batı romanındaki kadar olmasa bile, iç dünyanın derinliklerine eğilmeye, bu dünyanın karışıklığını aktarmaya çalışmışlardır. Bunu da ağırlıklı olarak yabancılaşmış figür bağlamında ele almışlardır. Bu durum modernist batılı yazarların işlediği kadar karmaşık, derinlikli bir iç dünyanın olmamasının yanında, modernist roman anlayışının Türk romanında bulunmadığı düşüncelerinin ortaya atılmasına neden olmaktadır. Bütün bunlara rağmen Türk

edebiyatında bireyin iç dünyasını merkeze koyan, buradan hareketle gerçekliğe ulaşmaya çalışan romancılar olduğu söylenebilir. İçerik açısından belirtilen niteliği işleme amacıyla kullanılan tekniklerin (modernist roman teknikleri) varlığı da bu yargıyı güçlendirmektedir.

Bu noktada Türk romanına bakıldığında 1940'lardaki adı anılan geçiş romanlarından sonra 1950'li yıllardan itibaren modernist romanın örnekleme söz konusu olur. Attila İlhan, *Sokaktaki Adam* adlı romanına yazdığı önsözde köy romanına bir tepki olarak bireyi, onun yaşadığı bunalımları anlatan bir eser oluşturma düşüncesiyle yola çıktığını söyler. Bu düşünceye bağlı olarak da *Sokaktaki Adam*'ı yazdığını dile getirir. Bu düşünce ve roman örneği dönem içinde farklı, modernist anlayışı önceleyen niteliktedir. Daha sonraki süreçte romanlar yazan Yusuf Atılgan, Oğuz Atay, Ferit Edgü, Adalet Ağaoğlu, Mehmet Eroğlu,⁵ gibi yazarlar modernistlik bağlamında biçim-içerik açısından daha yetkin eserler kaleme almışlardır.

Modernist romanın ilk örnekleri ve daha sonraki süreçte gelen ürünlerine bakıldığında romanın Türk edebiyatına girişi ve sonrasında görülen gelişmelere paralel bir durumun olduğu göze çarpar. Farklı kurgulanan, olayın merkezde olmadığı ilk örneklerden sonra özellikle 1960'lardan sonra bireyin iç dünyasının derinliğini veren ve bu bağlamda gerekli teknikleri kullanan romanlar yazılmıştır.

Sonuç:

Modernist Romanın Türk Romanındaki Konumu

Belirtilen nitelikleri taşıyan ve Batı edebiyatında 20. yüzyılın başında ortaya çıkan modernist roman anlayışı doğal olarak, yukarıda da belirtildiği gibi, kendine Türk romanında da yer bulmuştur. Ancak bu anlayışın Türk romanını, belirtilen sebeplere bağlı olarak, yoğun bir şekilde etkilediğini söylemek de mümkün değildir. Batı edebiyatında, modernist romanı oluşturan ve çalışma içerisinde üzerinde durulan unsurlar, aynı biçim ve değerinde Türk toplumunda görülmemiş olması bunun temel sebebidir. Modernleşme süreci içerisinde görülen 'Rönesans, Reform, Aydınlanma,

⁵ Adı anılan romancılardan Yusuf Atılgan'ın *Aylak Adam* ve *Anayurt Otel*i adlı eserleri; Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ı; Ferit Edgü'nün *O/Hakkari'de Bir Mevsim* ve *Kimse'si*; Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak*, *Bir Düşün Gecesi* ve *Hayır...*'i; Mehmet Eroğlu'nun *Issızlığın Ortası* ve *Geç Kalmış Ölü'sü* modernist romana örneklenebilir.

Sanayi Devrimi, Kentleşme' gibi olgular ve özellikle Aydınlanma içinde oluşan bilimsel gelişmeler ile onların ortaya çıkardığı olumsuzluklar Türk toplumunda aynı dönem ve şekilde yaşanmamıştır. Dolayısıyla modernist roman, Türk romanına da modernleşme sürecinin bir sonucu olarak değil; ilk roman örneklerinin verildiği dönemde olduğu gibi bir etkilenime bağlı olarak oluşmuştur. Bir başka deyişle modernist Türk romanı, modernist romanı oluşturan koşulların sonucunda şekillenmemiş; batı edebiyatına yönelmenin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Türk romanında bu tarzda verilen örneklerin, ilk modernist roman örneklerinin verildiği 20. yüzyılın ilk yarısına denk gelmemesi; ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında görülmesi bu nedenledir.

Bunun yanında şunu da eklemek gerekir ki toplum, kültür ve bilimsel alanda modernist romanı oluşturacak alt yapının Cumhuriyet'in temelinde var olan akılcılık ve daha genel bir ifadeyle Aydınlanma felsefesi ile oluşmaya başladığını söylemek mümkündür. Ancak bu noktada da batıda düşünsel alanda ve bunun bir sonucu olarak edebiyat/romanda modernizmin yerini postmodernizme bırakması böyle bir süreci engeller. Türk kültür ve edebiyat dünyasının batıyı izleme düşüncesinin sonucu olarak modernist romanın yerleşme, olgunlaşma süreci tam anlamıyla tamamlanamaz ve örnekleri de buna bağlı olarak sınırlı kalır.

Türk romanında postmodernist romanın modernist romandan kısa bir süre sonra ortaya çıkması iki farklı roman tarzına ait unsurların aynı eser içerisinde bir arada kullanılabilmesini de beraberinde getirmiştir. Bu da iki farklı düşünsel olgunun tam olarak kavranamadığının ve sadece onlardan bazı yönleriyle etkilenildiğinin bir diğer göstergesidir. Bazı romanlarda her iki roman tarzının özellikleri bir arada kullanılabilir. Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ı ile Orhan Pamuk'un *Kara Kitap*'ında böyle bir durum söz konusudur. Bunun nedeniyse batı edebiyatında postmodernist tarzın egemen olmaya başladığı 1960'lı yıllardan sonraki dönemde Türk romanının durumudur. Türk romanında modernist tarz bütün nitelikleriyle özümsemeden batıda postmodernist tarz başlamış ve bu da her iki roman tarzının aynı anda Türk romanını etkilemesine zemin hazırlamıştır. Bu durum Türk edebiyatında romanın, toplumun kültüründe/edebiyatında görülen değişmelere bağlı olarak değil de batı romanı paralelinde değiştiğini de gösterir. Türk toplumunda, batıdaki gibi romanın farklı tarzlarının ortaya çıkmasını sağlayan kültürel, felsefi, bilimsel dinamikler aynen

yaşanmamış; bu da Türk romanındaki değişmelerin batıya yönelimin bir sonucu olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Benzer bir durumun Servet-i Fünun şiirinde olduğunu belirtebiliriz. Servet-i Fünun şiirinde farklı anlayışların ürünü olan sembolizm ve parnasizm akımlarının etkileri aynı şiir içerisinde kullanılmıştır. Çelişki olarak görünen bu durumlar yukarıda belirtilen nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak Cumhuriyet dönemi Türk romanında, yukarıda belirtilen nedenlere bağlı olarak, her yönüyle Batı modernist romanına eşdeğer örnekler ve yoğunluğun olmadığı görülmekle birlikte, belirtilen modernist roman ölçütleri göz önüne alındığında sayıları çok olmasa da bireyin iç dünyasını, yabancılaşmasını anlatan ve kurgusunu buna göre şekillendiren modernist romanların mevcut olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

- Atay, Oğuz (1996), *Tutunamayanlar*, (11.b.), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Belge, Murat (1998), *Edebiyat Üstüne Yazılar*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Çiğdem, Ahmet (1997), *Bir İmkan Olarak Modernite*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Çolak, Tekin (1998), *Modernizm-Sanayileşme, Sanayi Toplumu Bağlamında Ortaya Çıkan Sosyo-Kültürel ve Ekolojik Riskler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demir, Ömer-Acar (1992), *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, İstanbul, Ağaç Yayınları.
- Ecevit, Yıldız (1996), *Orhan Pamuk'u Okumak*, İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- Ecevit, Yıldız (2001), *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Forster, E.M. (2001), *Roman Sanatı*, (3.b.), Çev.: Ünal Aytür, İstanbul, Adam Yayınları.
- Hisar, Abdülhak Şinasi (1996), *Fahim Bey ve Biz*, İstanbul, Bağlam Yayınları.
- Hisar, Abdülhak Şinasi, (1996), *Çamlıcadaki Eniştemiz*, İstanbul, Bağlam Yayınları.

- İlhan, Attila (1999), *Sokaktaki Adam*, (6.b.), Ankara, Bilgi Yayınları.
- Joyce, James (1996), *Ulysses*, (6.b.), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Moran, Berna (1995), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, (2.b.), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Pamuk, Orhan, “Ahmet Hamdi Tanpınar ve Türk Modernizmi”, *Defter*, S.23, İstanbul.
- Ramiç, Alena (2002), *Abdülhak Şinasi Hisar’ın Söyleminde Gelenek*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sazyek, Hakan, “Türk Romanında Protagonistin Serüveni I”, *Adam Sanat*, S.214, İstanbul.
- Şeylan, Gencay (1999), *Postmodernizm*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2002), *Huzur*, (5.b.), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.